

Ampirik Sosyal Araştırma Metodları

Prof. Dr. Otto NEULOH

Konumuz sadece “sosyal araştırma” metodları ile alakalıdır ve “umumî sosyoloji” metodlarını içine almamaktadır. Alman ilim edebiyatında bugün “ampirik sosyoloji” yerine “reel sosyoloji” veya “gerçekler ilmi olarak sosyoloji” terimlerini kullanılmaktadır (Soziologie als Wirklichkeitwissenschaft). Burada “esasa taâllük eden meselelerin araştırılması” (Grundlagenforschung) ile “tatbikî teori” (angewandte Theorie), veya “pür sosyoloji” (reine Soziologie) ile “tatbikî sosyoloji” (angewandte Soziologie) arasında ikinci bir ayırım yapmak mecburiyetindedir. “Tatbikî” terimi ilmi metodların tesbitinde çok mühim rol oynadığı için, bu terimi kısaca açıklayalım icap ediyor:

“Tatbikî” teriminin mânası ve hedefi, umumî sosyolojik terim ve tesbitlerin içtimalî hakikatlerle karşılaştırılması suretiyle, bu umumî tesbitleri nizam prensipleri olarak cemiyete tatbik etmektir. Bu tarif (Definition) vasıtasıyla ampirik sosyal araştırma metodunu iki yoldan izah etmek mümkün olur:

1. Ampirik sosyal araştırma metodunun en mühim vasıtalarının “müşahede” (Beobachtung), “anket” (Befragung) ve “tecrübe” (Experiment) teşkil eder.
2. Ampirik sosyal araştırmanın muhtevasına götüren yol (Zugang zu ihrem Gegenstand) monografidir, yani müşahede sahasının müşahhas (konkret) bir sosyal teşekkül (soziales Gebilde) üzerine teksifidir. Mesele: İşletme, aile, grup, gibi.

“Müşahede” tarzındaki sosyal araştırma iki usulde tatbik edilir. “İştirakli” (teilnehmende) müşahede ve “iştiraksiz” (nichtteilnehmende) müşahede.

“İştirakli müşahede” de sosyal araştırmayı yapan şahıs (Sozialforscher) müşahede altına alınan sosyal ünitenin bir parçasıdır, bu üniteye dahildir. Meselâ: Bir işletmedeki bir işçi grubuna ait bir işçi, veya bir mahalledeki bir komşu, gibi. Bu usulün dezavantajı (Nachteil) müşahedeyi yapan şahsın sosyal üniteye bağlı olması dolayısıyla, sosyal hâdiselerin (Sozialprozesse) tam olarak tesbit edilmesinin mümkün olmamasındandır. “İştiraksiz müşahedeyi” ise bir nevi yüksekten ve uzaktan araştırma (Hochstandforschung) olarak tarif etmek mümkün olur. Bu usulde araştırmâ sosyal ünitenin haricindeki bir müşahede noktasından yapılır.

Her iki usulün de müşterek olarak kullanılmasına bir misâl olarak, bizim Almanya’da yapmış olduğumuz bir araştırmayı gösterebiliriz. Araştırmayı yapan grubun âzalarından biri 5 ay müddetle bir nevi stajyer olarak bir “Martin” fırınında çalışırken, diğer âzalar fabrikanın çeşitli kısımlarına dağılmış olarak ve “çalışma vetiresine” (Arbeitprozess) iştirak etmeksizin, müşahede ve anketlerini yürütmekteydiler.

“Anket” in çeşitli usulleri vardır. Meselâ: Yazılı veya sözlü anket gibi. “Yazılı anket” usulü ilmi zaviyeden bakıldığı zaman fazla bir değer ifade etmediğinden, 1945 senesinden beri “ampirik sosyal araştırma”nın gelişmesinde “sözlü anket” işe yarayan yegâne metod olarak yerleşmiştir. “Sözlü anket” in çeşitleri, “cevapları evvelce hazırlanmış formlar” dan (vorverschlüsselter Fragebogen), yani formülleştirilmiş şekilden “serbest konuşmaya” (freies Gespraech) ki böyle bir konuşmada sadece mevzuun çerçevesi tesbit edilir, kadar uzanmaktadır. “Formülleştirilmiş soru formu” sosyal araştırmadan tamamen ayrılan “fikir araştırması” (Meinungsforschung)nın ana metodu olmuştur. Sosyal araştırmanın ana metodunu “güdümlü anket” (gelenkte Befragung) teşkil eder. “Güdümlü anket” te evvelce hazırlanmış, fakat konuşmanın açıklığını bozmayan bir soru formu kullanılır. Böyle bir anket için Amerikan sosyoloğu “Rötlichberger” in bilinen “İnterview kaideleri” (Interviewregeln) esas olarak alınabilir. Bu kaidelere göre, anketçi tarafından sorunun tevcih edildiği şahıs, mevzu ile alakalı fikirlerinin beyanında tamamen serbest bırakılır. Anketçi hiç bir şekilde kendi fikirlerinden bahsetmez ve tavsiyelerde de bulunmaz. Anketçinin vazifesi burada sadece sual sormak ve cevap verene cevaplarında yardımcı olmaktır.

“Tecrübe” veya “experiman” tıpkı “tabii ilimlerin” (Naturwissenschaften) laboratuvar araştırma metodlarında olduğu gibi “sosyal araştırma neticelerinin” tesbitinde tecrübî mahiyette kullanılmaktadır. Bu

sahada en tanınmış misâli “Elton Majo” ve “Rötlichsberger” tarafından “Chikagoda” tatbik edilen “Hawtorn experimanı” teşkil eder. Bu experimanın ortaya koyduğu en mühim neticeyi “formel” ve “enformel” grupların tesbiti teşkil etmektedir. “Formel” ve “enformel” gruplar artık sosyolojik teorinin bir parçası haline gelmişlerdir.

Ampirik sosyal araştırma bir “tahdit kanunu” na (Gesetz der Beschränkung) tâbidir. “Hawtorn experimanı” tecrübenin yapıldığı Amerikanın bütün işçilerini ankete tâbi tutmak mecburiyetinde iken, bu günkü “sosyal araştırma” belli bir usulden faydalanmaktadır. Bu usulle anketin yapılacağı kütlenin sadece temsili (representativ) bir kısmı ele alınmaktadır. Bu usule “ihtimal hesabına dayanan sempl metodları” (Simpelmethoden auf der Grundlage der Wahrscheinlichkeitsrechnung) diyoruz. Bu metodda “têsadüf” (Zufall) “seçilen kısmın” (Auslese) bir elemanı oluyor, yani artık bütün bir kütle (Gesamtheit der Population) araştırma sahası olarak ele alınmıyor da, kütlenin sadece ihtimal hesabına göre elde edilen bir kısmı ele alınıyor. “Majo” ve “Rötlichsberger” uzun seneler çalışmayı icap etiren ve 22000 kişiyi ankete tâbi tutacakları yerde, aynı neticeye ulaşmak için yukarıda bahsedilen “intihab metodu” (Auslesemethode) ile sadece 2000 kişiyi ankete tâbi tutabiliyorlardı. “Sempl metodunun” yanılma derecesi zait-nâkıs %4 tür, yani asgarî yüzde 96 doğru netice elde edilmektedir. Pratikte bu metodu tatbik ederken esas olarak bir “katsayı” (Quotient) alınır, meselâ bir işletmenin veya bir nüfus kayıt bürosunun alfabetik sıraya göre tanzim edilmiş olan kartoteğinden her 5 inci, 8 inci, 10 uncu, veya 12 inci, 15 inci, veya 20 inci kart çıkarılır. Almanya ve A.B.D. de bugün nüfus ve meslek sayımları bu usule göre yapılmaktadır. Buna “Mikrozensus” deniyor.

Bu suretle ampirik sosyolojik bir araştırma yapabilmek için lâzım olan en mühim metod ve terimleri açıklamış olduk.

Böyle bir araştırmanın tatbikattaki seyrini ilişikteki şemadan görmek mümkündür.

Bir ampirik-sosyolojik araştırmanın kısımları

Birinci safha

Araştırmanın esası (Gegenstand der Untersuchung)

1. Kısım .

Meselenin tesbiti. (Proje istikametinin bulunması)

2. *Kısım :*

Araştırmanın yapılacağı objenin tesbiti ve ilk münasebetlerin tesisi. (Meselâ: İşletmenin, mahallinin, veya meslek kolunun seçilmesi).

3. *Kısım :*

Araştırma cinsinin tesbiti. (Umumianaliz, problem araştırması veya münferit durumların tedkiki).

4. *Kısım :*

Umumî bir araştırma plânının hazırlanması.

*İkinci Safha**Metod ve ön araştırma*1. *Kısım :*

Müşahede ve anket programının münferit problemlerinin hazırlanması.

2. *Kısım :*

Araştırma âlet ve vasıtalarının (Instrumentarium) hazırlanması. (Müşahede direktifleri, soru formları).

3. *Kısım :*

Araştırma objesinin hakikatlerini ve muhitini tanıma. (Tetkikler, müzakereler, organizasyon plânlarının hazırlanması).

4. *Kısım :*

Âlet ve vasıtaların, bilhassa soru formlarının ne dereceye kadar anlaşılabilir ve işe yarar durumda olduklarını tesbit maksadıyla bir ön araştırmanın yürütülmesi.

*Üçüncü safha**Ana araştırmanın intikabı*1. *Kısım :*

Sempl'in hesaplanması. (Anket ve müşahedelerin seçimi için).

2. *Kısım :*

Müşahede ve anketin temel donelerinin relövesi. (Araştırma objesinin strüktür doneleri, ankete tâbi şahsın personel doneleri).

3. *Kısım :*

Müşahedenin tatbiki. (Sâbit ve mütehavvil müşahede noktalarının seçilmesi, Müşahedelerin protokollenmesi ve sistematize edilmesi).

4. *Kısım :*

Seçilen şahısların ankete tâbi tutulmaları. (Anketin tabii durumu, ankete tâbi olanların dahil oldukları çeşitli kategorilerin (meselâ: İşçi, müstahdem, informant) nazarı dikkate alınarak, zaman ve mekân bakımından anketlerin tesbiti).

*Dördüncü safha**Değerlendirme ve neticeler*1. *Kısım :*

Kantitatif değerlendirme için gerekli bir anahtarın hazırlanması. (Anket neticelerine göre her sual için cevap gruplarının hazırlanması, anahtarın kontrolü ve sistematize edilmesi).

2. *Kısım :*

Kodifiek etmek, yani cevap anahtarının bütün süallere tatbik edilerek cevapların rakamlara tahvili.

3. *Kısım :*

Kodların delikli kartlara geçirilerek mekanik sayımın yapılması, bir korelasyon plânının hazırlanması ve korelasyonların tatbiki.

4. *Kısım :*

Manüskrinin hazırlanması maksadiyle, müşahede ve anketin temel donelerinin neticelerinin kalitatif ve kantitatif analizi.

Şemaya göre bir ampirik - sosyolojik araştırma 4 safhada cereyan eder ve 4 kısımdan müteşekkildir. Dördüncü kısımdan, rölöve edilen materyel kantitatif yönden değerlendirilmediği müddetçe, böyle bir araştırmanın neticesi hakkında ilmi bir açıklamada bulunmak imkânı olmadığından "kör safha" (Blind Phase) olarak da bahsederiz. Bu duruma göre ampirik sosyal araştırma iki mâna ifade eder: Vak'aların tesbiti ve analiz (Tatabestansaufnahme und Analyse). Araştırmada kullanılacak düşünce yolu endüktif metod olmalıdır, yani vak'alarla alâkalı materyelin toplanmasından neticeye ulaşmak. Elde edilen neticelerle optimal hallerde "umumî sosyolojiyi" dahi zenginleştirmek mümkün olabilecektir.